

HÂDİMİNİN İLMÎ ŞAHSİYETİNİN TEŞEKKÜLÜNE TESİR EDEN ÂMİLLER

Doç. Dr. Ramazan AYVALLI (*)

Taşkent, Semerkant, Buhârâ taraflarından gelerek Anadolu'yu şeref-
lendiren birçok ilim adamı gibi, Hâdimî de aslen Buhârâ'lıdır. Buhârâ'-
nın tanınmış asil âîlelerinden, âlim ve velî bir zât olan büyük babası (1)
Hüsameddin Efendi, Anadolu'ya hicret sûretiyle gelip Konya'nın Hâdim
kazasına yerleşmiştir (2). Hâdim'de 1701 (h. 1113) yılında dünyaya gelip
1762 (h. 1176) yılında yine burada vefât eden (3) Mevlânâ Müftî Ebû
Saîd Muhammed b. Mustafa Hâdimî (4) âlimlerin en değerlilerinden,
ilim, fazilet ve kemâl yönünden meşhûr (5), muhterem ve mübârek bir

(*) S. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

(1) Türk Ansiklopedisi, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1970, XVIII, 294; Yeni
Türk Ansiklopedisi, Ötüken Neşr. A.Ş. İstanbul, 1985, III, 1177; Ömer Na-
suhî Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi - II (Tabakâtü'l-Müfessirin), Diyânet
İ. E. Yay. Doğu Şti. Ankara, 1960, I. cüz', s. 542.

(2) Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, Osmanlı Müellifleri (1299 - 1915), Sadeleş-
tirenler: A. Fikri Yavuz - İsmail Özen, Meral Yay. I, 342; İslâm Âlimleri
Ansiklopedisi, İhlâs Mat. İstanbul, tarihsiz, XVI, 334; Rehber Ansiklopedisi,
İhlâs Mat. ve Dağ. A.Ş. İstanbul, tarihsiz, VII, 17; Abdüllatif Uyan, Menki-
belerle İslâm Meşhurları Ansiklopedisi, Berekât Yay. Bayrak Yay. Mat. Koll.
Şti. İstanbul, 1983, II, 867..

(3) Bursalı Mehmed Tâhir, A.g.e., I, 342; Ö. N. Bilmen, A.g.e., I, 542; Türk An-
siklopedisi, XVIII, 294; İslâm Âlimleri Ans. XVI, 334..

(4) Bursalı Mehmed Tâhir, A.g.e., ayn. yer.; Abdüllatif Uyan, A.g.e., Ayn. yer.;
İslâm Âlimleri Ans. ayn. yer.; Rehber Ans. ayn. yer...

Arapça olarak yazılan eserlerde, Muhammed bin Muhammed bin Mustafâ
bin Osman el-Hâdimî (Ebû Saîd) denilmek sûretiyle, babasının Muham-
med, dedesinin Mustafâ olduğu kaydedilmiş ise de yanlıştır. Babası Mu-
hammed değil, Mustafâ'dır. Arapça eser olarak üç misâl zikredebiliriz: Ab-
dullah Mustafâ el-Merâgî, el-Fethu'l-Mübîn Fî Tabakâti'l-Usûliyyîn, 2. tab',
Beyrut, 1394/1974, III, 112; Ömer Rıza Kehhâle, Mu'cemü'l-Müellifin Mek-
tebetü'l-Müsennâ ve Darü İhyâit-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, tarihsiz, XI, 301;
Yûsuf İlyân Serkis, Mu'cemü'l-Matbûâtî'l-Arabiyye ve'l-Muarrebe, Mat.
Serkis, Kâhire, 1346/1928, I, 808.

(5) Bursalı M. T. Efendi, A.g.e., ay. yer.

kimse, feyizli bir müelliftir (6). O, böyle olmasına rağmen, gerek Konya'da, gerek bütün Türkiye'de yeteri kadar, lâyıki vechile tanınmamaktadır. Gerçi, gülün kıymetini bülbül bilir, altının değerini sarrâf anlar, incinin hâlisini kimyâger ayırır, âlimin ve kitâbın kıymetini de âlim takdir eder demişlerdir. Fakat Hâdimî'nin hayâtı, ilmî durumu ve eserleri hakkında, maalesef müstakil bir ilmî çalışma da mevcut değildir. Yine yerli ve yabancı ansiklopediler ile biyografi kitaplarında da doyurucu bilgi yoktur (7).

Halbuki her meşhûr kimsenin, meselâ faziletli bir âlimin, dirâyetli bir devlet adamının, muvaffak olmuş bir ticâret veya iş adamının şöhretli bir san'atkârın veya herhangi bir spor dalındaki rekortmenin, bulunduğu mevki ve makama gelmeden önceki hayâtı, yetişme tarzı, elde ettiği şöhrete nasıl ulaştığı dâimâ merak konusu olur.

Biz, bu makalemizde, büyük âlim Hâdimî'nin, yüksek ilmî şahsiyetinin teşekkülüne tesir eden âmilleri zikredeceğiz. Bu sûretle, onun ilmî hayâtı hakkında vâki' olacak merak perdesini, bir nebze aralamaya çalışacağız.

Ma'lûm olduğu üzere, "Büyüklerini tanımayan millet yükselemez" şeklinde güzel bir söz vardır. Dünyadaki bütün ilim adamları, tarihlerine ve geçmişteki millî değerlerine önem vermekte ve onlarla iftihar etmektedirler. Âlimlerinin iyi ve yüksek görüşlerinden, ahlâk ve faziletlerinden faydalanmakta, onları örnek almaya çalışmaktadırlar.

Bu girişten sonra ifâde edelim ki, yukarıda işâret ettiğimiz gibi, Ebû Saîd Hâdimî'nin dedeleri, Buhârâlıdır. Dedelerinden Hüsâmeddîn Efendi, Buhârâ'nın tanınmış asil âilelerinden olup, âlim ve velî bir zât idi. Anadolu'ya gelerek, Konya'nın, o zaman bir kasaba olan, Hâdim kasaba-

---

(6) Ö. N. Bilmen, A.g.e., aynı yer.

(7) Türkçe Ansiklopedilerden İslâm Ansiklopedisinde Hâdimî'ye yer verilmiştir. Yeni Türk Ansiklopedisinde, ondan, Hâdim ilçesi anlatılırken, sadece 3 - 4 satır hâlinde bahsedilmiştir. Meydan Larousse'da sadece iki paragraf ona ayrılmıştır. Hâdimî'ye, Türk Ansiklopedisinde, diğerlerine nisbetle daha geniş (5 paragraf) yer verilmiştir. Menkıbelerle İslâm Meşhûrları Ansiklopedisinde 2 sayfa, Rehber Ansiklopedisinde 1 sayfa, İslâm Âlimleri Ansiklopedisinde ise 24 sayfa, bu ilim adamımıza tahsis edilmiştir. Osmanlıca kitaplardan Şemseddîn Sâmî'nin Kâmûsü'l-A'lâm'ında (Mîhrân Mat. İstanbul, 1306), Arapça kitaplardan Hayruddîn ez-Ziriklî'nin el-A'lâm'ında (3. tab', bas. yer ve tar. yok) onun adı geçmemektedir. Arapça biyografi kitaplarından Mu'cemü'l-Müellifin'de birkaç satır, el-Fethu'l-Mübîn Fî Tabakâti'l-Usûliyyin'de yine birkaç satırla el-Hâdimî'den bahs olunmaktadır. Mu'cemü'l-Matbûât'da Hâdimî 2 sayfa yer tutmuştur.

sında yerleşmiştir (8).

Babası Fâhrü'r-Rûm (yanî Rûm diyârının, Anadolu'nun seçilmiş, herkesin kendisiyle iftihâr ettiği kimse) lakabıyla meşhûr Hacı Mustafâ Efendidir. Mustafâ Efendi de, bulunduğu çevrede, tanınmış âlimler arasında idi (9).

Osmanlı Türklerinden olup, kendi sâhalarında eser veren, ilme, fenne, san'ata hizmeti geçen, medeniyete, ahlâk ve fazîlete hâdim olan kıymetli şahsiyetlerin hâl tercemelerini ihtivâ eden "Osmanlı Müellifleri" isimli üç cildlik eserin müellifi olan Bursa'lı Mehmed Tâhir Efendi, 1600 (bin altıyüz) kadar âlimi: meşâyih (yanî mutasavvıflar), âlimler, şâirler ve edîbler, tarihçiler, tabîbler, riyâziyeci (matematikçi)ler ve coğrafyacılar olmak üzere 7 bölüme ayırmış, bunların 20.000 (yirmibin)den fazla eserini tanıtmıştır. Bu makalemizde ele aldığımız Hâdimî'yi de "Ulemâ=dîn âlimleri" başlığını taşıyan umûmî bir fasılda zikretmiştir (10).

Mısır'da Evkâf Bakanlığında idârecilik de yapan, ilim adamlarından Abdullah Mustafâ el-Merâğî, Usûl âlimlerine tahsis ettiği "el-Fethu'l-Mübîn fi Tabakâti'l-Usûliyyîn" adlı eserinde Hâdimî'yi bir usûlcü olarak kaydetmiştir (11).

Eski Diyânet İşleri Başkanlarından Ömer Nasûhî Bilmen ise, Müfessirlere tahsis ettiği "Büyük Tefsîr Tarihi-Tabakâtü'l-Müfessirîn" isimli eserinde, onu tefsîr âlimleri arasında zikretmiştir (12).

Muhammed Hâdimî, usûl-i fıkıh ve tefsîr âlimi olmakla beraber, umûmiyetle, Anadolu'da yaşayan fıkıh ve tasavvuf âlimlerinin büyüklüğünden sayılmaktadır (13).

Bunları belirttikten sonra, bir nebze, ilmî şahsiyetinin teşekkülünden bahsetmeye çalışalım :

Bir ilim ocağında dünyaya gelen Muhammed Hâdimî, ilk tahsilini, babası büyük âlim Hacı Mustafâ Efendi ile âlimlerin büyüklerinden "Karahacı" şöhretiyle anılan Mustafâ Efendiden görmüş (14), sonra da

(8) Türk Ans. ay. y.; Yeni Türk Ans. ay. y.; Ö. N. Bilmen, A.g.e., ay. y.; Bursa'lı M.T.E., A.g.e., ay. y.; İslâm Âlimleri Ans. ay. y.; Rehber Ans. ay. y.; Men. İslâm Meshûrları Ans. ay. y.

(9) Türk Ans. ay. y.; İslâm Âlimleri Ans. ay. y.

(10) Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, A.g.e., I, 342 - 344.

(11) Abdullah Mustafâ el-Merâğî, A.g.e., III, 112.

(12) Ömer Nasuhî Bilmen, A.g.e., I, 542 - 543.

(13) Rehber Ans. ay. y.; İslâm Âlimleri Ans. ay. y.

(14) Osmanlı Müellifleri, I, 342 - 343. Babasından ve Tarsus'lu Mehmed bin Ahmed'den hadis almıştır. Ö. N. Bilmen, ay. y.

Konya ve İstanbul'da zamanın büyük âlimlerinden muhtelif branşlarda ilim tahsil etmiştir.

On yaşında, Kur'ân-ı Kerim'i ezberliyen, bundan başka pekçok mehtin ve kitâbı hıfzeden Mevlânâ Ebû Saîd Hâdimî, bu arada Arabça ve Farsçayı öğrenmiştir (15). Babasının emriyle Konya'da Karatay Medresesine yazılıp burada beş sene ilim öğrenmiş (16), sonra buradaki hocası İbrâhîm Efendi'nin tavsiyesi üzerine İstanbul'a gitmiştir. Orada zamanın en büyük ve meşhûr âlimlerinden Kazâbâdî Ahmed Efendi'den ilim öğrenerek parlak bir şekilde icâzet almıştır (17).

Yirmiyedi yaşında, o zaman okutulan bütün ilim dallarında, yüksek tahsilini tamamlayan Hâdimî, kaynakların ifâdesiyle dört katır yükü kitapla Hâdim'e dönmüş ve babasının boş bıraktığı Hâdim Medresesinde ders vermeğe ve eser yazmağa başlamıştır (18).

Kısa zamanda nâmi, şöret ve fazileti etrafa yayılan (19), hattâ en büyük ilim merkezi olan İstanbul'a kadar varan, Hanefî fakîhi, usûlcü ve sûfî olan (20) Muhammed Hâdimî, Osmanlı Padişahları tarafından İstanbul'a davet edilmiştir. Önce Üçüncü Ahmed Hân tarafından İstanbul'a

- (15) Abdullah M. el-Merâgî, ay. y.; Türk Ans. ay. y.; İslâm Âlimleri Ans. XVI, 334;
- (16) Meydan Larousse V, 508; Türk Ans. XVIII, 294; İslâm Âlimleri Ans. ay. y.
- (17) Türk Ans. ay. y.; İslâm Âlimleri Ans. ay. y.; Rehber Ans. VII, 17; Abdullatif Uyan, A.g.e., II, 867; Ömer Nasuhi Bilmen, A.g.e., ay. y.; Osmanlı Müellifleri ay. y.; Ahmed Ebu'n-Nakî' bin Muhammed bin İshâk el-Hanefî Kâzâbâdî, asrının pek muktedir bir üstâdıdır. Tokat sancağı nâhiyelerinden Kâzâbâd (Kazova)da doğmuş, 1163/1750'de İstanbul'da vefât etmiştir. Cerrâhpâşa Caddesindeki bir hazîrede medfûndur. Kâzâbâdî, kudretli bir âlimdir. Evvelâ Kâzâbâd'da tahsile başlamış, sonra Tokat'a giderek orada Ali Yûsuf Efendi, Osman Efendi ve Zorlu-zâde Erzurum'lu Hasan Efendi'den tahsilini ikmâle devâm etmiş, nihâyet aslen Antep'li olup sonradan Sivas'ta yerleşen ve 1111/1699 tarihinde vefât etmiş olan Allâme Muhammed et-Tefsîrî'nin derslerinde bulunarak kendisinden icâzet almıştır. Kâzâbâdî, 1115/1703 tarihinde İstanbul'a giderek Süleymâniye civarında bir medresede ikâmet etmiş ve Süleymâniye câmiinde tadrise başlamıştır. 1121/1709'de resmen müderris olmuş, müderrislikteki derecesi altmışlıya vâsil olunca, kendisine Saray'da bir tadrîs vazîfesi tevcih edilmiş. 1146/1733'da Selânik, 1153/1740'de Mısır, 1157/1744'de Mekke-i Mükerrreme Kadîhîna tayin olunmuştur. Daha geniş bilgi için bkz. Ö. N. Bilmen, A.g.e., I, 539 - 540. Burada, adıgeçen âlimin, yedi aded eserinin isimleri ve konuları yazılmıştır.
- (18) Türk Ansiklopedisi, XVIII, 294; İslâm Âlimleri Ans. XVI, 334.
- (19) Meydan Larousse, V, 508; A. Uyan, A.g.e., II, 867; Rehber Ans. VII, 17; İslâm Âlimleri Ans. XVI, 334; Türk Ans. XVIII, 294; Osmanlı Müellifleri, I, 343.
- (20) Tabakâtü'l-Usûliyyîn, III, 112.

da'vet edilip Onun iltifâtına mazhar olmuş, sonra da Birinci Mahmud Hân tarafından davet edilmiştir (21). İkinci gidişinde, Ayasofya Câmii'nde, Padişahın da bulunduğu bir toplantıda, Fâtiha-i şerifenin tefsirini yapması istenmiş, Şeyhulislâm ve meşhûr âlimlerin de buldukları o mecliste M. Hâdimî, Fâtiha Sûresini çok güzel tefsir edip, başta Padişah olmak üzere herkesin takdîrini kazanmıştır. Bunun üzerine, İstanbul'da kalması ve Osmanlı Devleti içinde yazılan dîni eserleri tedkik etmesi - ve eserlerin ondan sonra basılması ve yayınlanması - kendisine teklif edilmiştir. Fakat o, Hâdim'deki Medresesinde talebe okutmağı, teklif edilen bu vazîfeye tercih ederek, Padişahın takdîr ve taltiflerine mazhar olduktan sonra, memnûn bir şekilde memleketine dönmüştür (22). Burada, tefsir, hadis, fıkıh, usûl-i fıkıh, kelâm, arapça, farsça, edebiyat gibi dersler okutup pek çok âlimin yetişmesine vesile olmuş, pekçok icâzet vermiştir (23).

Mu'cemü'l-Müellifin isimli biyografya ve bibliyografya kitabının yazarı olan Ömer Rıza Kehhâle'nin, fıkıh âlimi, usûlcü ve bazı ilimlerle meşgul olmuş bir âlim olarak tavsif ettiği (24) Hâdimî'nin yetiştirdiği ilim adamları arasında, başta oğulları Saîd, Abdullah, Emîn ve Nu'mân Efendiler gelmektedir. Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, Osmanlı Müellifleri adlı eserinde bunların bazı eserlerini de yazmıştır (25). Bunlardan başka, "Ayaklı Kütüphâne" lakabıyla anılan Müftî-zâde Muhammed Antâki, İsmâîl Gelenbevi, Mehmed Kırkağacı, Hafız Osmân Üskübî, Ahmed Ürgübî, Konya'lı İsmâîl Hakkı, Hacı İsmâîl Kayserî gibi âlimler meşhûr olmuşlardır (26).

Tasavvuf yoluna da sülûk eden Hâdimî, tefsir, hadis, fıkıh, usûl-i fıkıh ve diğer ilimlerde olduğu gibi, tasavvufa dâir bazı risâleler de te'lif etmiştir (27).

Matbaanın çıktığı günden h. 1339 (m. 1919) senesine kadar, doğu ve batı ülkelerinde basılan eserleri, müelliflerini ve kısa biyografilerini tesbit eden Yûsuf İlyân Serkis, Mu'cemü'l-Matbûâtı'nda, Hâdimî'nin 6 ki-

(21) Bursalı M. T. Ef. A.g.e., ay. y.; Ö. N. Bilmen, A.g.e., ay. y.; Türk Ans. ay. y.; İslâm Âlimleri Ans. ay. y.

(22) Ö. N. Bilmen, A.g.e., I, 543; Bursalı M. T. Ef., A.g.e., I, 343; İslâm Âlimleri Ans. ay. y.; Rehber Ans. ay. y.; Men. İslâm Meşhurları Ans. Ay. y.

(23) Abdüllatif Uyan, A.g.e., ay. y.; Meydan Larousse, V, 508; İslâm Âlimleri Ans. ay. y.

(24) Ö. R. Kehhâle, A.g.e., ay. y.

(25) Bursalı M. T. Ef. A.g.e., ay. y.; Türk Ans. ay. y.; A. M. el-Merâğî, A.g.e., ay. y.

(26) Türk Ans. ay. y.; İslâm Âlimleri Ans. ay. y.; Rehber Ans. ay. y.; Meydan Larousse ay. y.

(27) el-Fethu'l-Mübîn fi Tabakâti'l-Usûliyyin, III, 112.

tabı ile 24 risâlesinin isimlerini ve mühim bir kısmının da konularını zikretmiştir (28). Yakinen müşâhede edilen hususlardan biri de şudur ki : Hâdimî, talebelere ders vermenin yanı sıra, insanların hidâyete gelmesine, İslâm ahlâkını ve hukûkunu öğrenmesine vesîle olmak için çok çalışmıştır. Pekçok konuda kitaplar yazmıştır (29).

Netice olarak söylemek gerekirse, çok kısa olarak, umûmî hayâtı ile ilmî hayâtından bahsettiğimiz h. 12 (m. 18)'inci asır âlimlerinden (30) Muhammed Hâdimî'nin bu yüksek ilmî şahsiyetinin teşekkülüne tesir eden âmilleri, kanâatimizce şöyle sıralamak mümkündür :

1 — Evvelâ, ilmin yüksek değerini takdir eden, asîl, köklü ve tanınmış bir âilenin çocuğudur. Kendisi gibi, kardeşi Ebû Nuaym Ahmed bin Mustafâ el-Hâdimî de ulemâdan olup bazı eserler yazmıştır (31) Yukarıda da belirttiğimiz vechile, dedelerinden Hüsâmeddin Efendi, âlim ve velî bir zât olduğu gibi, babası Hacı Mustafa Efendi de büyük bir ilim adamıdır. Böyle bir ilim ocağında dünyaya gelmesi, daha çocuk iken ilme başlamasına vesîle olmuştur. Nitekim henüz 10 yaşında iken, Kur'ân-ı Kerîmî ve bazı ilmî metinleri, kıymetli kitapları ezberlemiş bulunmaktadır. Binâenaleyh çok küçük yaşta, ilim tahsiline başlaması, onun hâfızasında taş üzerine işlenmiş bir nakış gibi, ilmin yerleşmesine sebep olmuştur.

2 — Hâdimî çok çalışan ve az uyuyan, kuvvetli bir irâde ve azim sâhibi olduğu gibi, Cenâb-ı Hakk, bunlara ilâveten ona kuvvetli bir hâfıza, keskin bir zekâ, üstün bir kâbiliyet ve mükâşefe yanî hakikatleri ve ilâhî sırları keşfen, kalp temizliği ile öğrenmeyi de lutfetmiştir. Kaynaklarda, Nakşibendî büyüklerinin yolunda olduğu da, zikredilmektedir (32).

3 — Memleketi olan Hâdim'de, okuyabileceği, ilim ve irfân yuvası medreselerin ve müderrislerin bulunmuş olması, zamanının mühim ilim merkezlerinden biri olan Konya'ya gelme imkânı elde etmesi, onun için büyük bir ni'met, bir şanstır. Böylece, zamanında okunması âdet olan ilimleri okuma fırsatı elde etmiştir. İstanbul'a gitme yolu da Konya'da açılmıştır.

4 — Kendisinden önceki ve zamanındaki âlimlerin eserlerini tedkîk etmesi, onda ilmî nosyonun teşekkülüne, önemli ölçüde yardımcı olmuştur. Bu cümleden olmak üzere İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe, O'nun talebeleri, İmâm Ebû Mansûr Mâtürîdî ve bunların yolunda giden âlimlerin,

(28) Yûsuf İlyân Serkis, Mu'cemü'l-Matbûât, I, 808 - 809, II, 1973 - 1974.

(29) İslâm Âlimleri Ans. ay. y.

(30) Mu'cemü'l-Matbûât, I, 808; el-Fethu'l-Mübîn, III, 112.

(31) Yûsuf İ. Serkis, A.g.e., I, 809, II, 1974; Bursalı M. T., A.g.e., ay. y.

(32) Osmanlı Müellifleri, I, 343; Tabakâtü'l-Müfessirin, I, 542; Türk Ans. ay. y. Men. İslâm Meşhurları Ans. II, 867.

kendisine akâid ve fıkıh konusunda mühim tesirleri olmuş, kaynakların da belirttiği gibi akâidde Ehl-i Sünnet, amelde Hanefî mezhebi çerçevesinde kalmıştır (33). Asrında, kendilerinden ilim tahsil edebileceği, bol miktarda, kudretli ilim adamları bulabilmiş ve husûsî kabiliyetleri sebebiyle de onların özel alâkalarına mazhar olmuştur. Önce kendi memleketi olan Hâdim'deki, bilâhare mühim ilim merkezlerinden biri olan Konya'daki hocaların ilimlerini öğrendikten sonra, zamanının en büyük ilim merkezi olan İstanbul'a gitme imkânına sâhip bulunması da oradaki mühim şahsiyetlerden, mümtâz âlimlerden ilim almasına sebep olmuştur.

5 — Öğrendiklerini, başta çocukları olmak üzere, talebeye öğretme imkânına kavuşması, ilminin pekişmesinin sebeplerinden biridir.

6 — Bildiklerini eserlere, kitaplara geçirmesi, her söylediği sözün delilini de ortaya koymayı gerektirdiğinden, onun ilminin kuvvetlenmesinde müessir olmuştur. Eserleri tedkik edildiğinde görülmektedir ki onları yazarken, bol miktarda referanstan, me'hazden istifâde etmiştir.

7 — İki def'a, iki ayrı Osmanlı Pâdişâhı tarafından, İstanbul'a da'vet edilmiş olması ve birinin de hâzır bulunduğu bir ulemâ meclisinde ilmî bir konuyu anlatma fırsatını ele geçirmesi, yine ilmî şahsiyetine tesir eden sebeplerdendir.

8 — Onun geniş ilminin yanısıra, ilmiyle amel etmesinin ve takdîre şâyân bir tarzda takvâ, vera' ve zühd sâhibi olmasının, aklının ve kalbinin saflaşp berrâklaşmasında, başta tefsîr, hadîs, fıkıh, usûl-i fıkıh, kelâm ve tasavvuf ilimleri olmak üzere, diğer ilimlerde pek yüksek kudret ve kuvveti elde etmesinde mühim bir rol oynamış olduğunu da hatırdan uzak tutmamak gerekir.

Son cümle olarak ifâde edeyim ki, Hâdimî'nin (rahmetullahi aleyh) hayatında ve eserlerinde, herkes için, istifâde edilebilecek çok önemli hususlar bulunmaktadır.

---

(33) A. Uyan, A.g.e., ay. y.; Ö. N. Bilmen, A.g.e., ay. y.; Bursalı M. T. Ef., A.g.e., aynı yer